

Căluș-Pauliteiros-Morris dance sau despre importanta unor cercetări etnocoreologice comparate

**lucrare pentru sesiunea științifică
Egalitate de șanse în spațiul cultural European
26 iunie 2015
București**

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077".

dr. Petac Silvestru
MET, Cluj-Napoca

Stimate doamne și domni academicieni,

Stimați profesori,

Stimați invitați și colegi.

Fiecare națiune are câteva simboluri care, în strânsă legătură cu paradigmele culturale și cu politicile epocii, funcționează drept repere spirituale și identitare. Călușul este pentru români un asemenea simbol identitar încă din prima parte a secolului al XIX-lea. Astăzi, Călușul, împreună cu Doina, face parte din elementele pe care cultura românească le-a înscris în Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității.

Călușul este un complex ritualic în care putem talmăcii profunde semnificații antropologice și cu ajutorul căruia putem pătrunde în modalitățile țaranului român de a se exprima, într-un chip sincretic, prin dans, muzică, teatru și vers. Toată această sinteză între *înțeleș* și *formă* este o expresie a creativității colective țărănești, o dreaptă măsură a specificității culturii tradiționale românești.

Stimat auditoriu,

Proiectul meu postdoctoral, finanțat de Academia Română, are titlul *Analiza Călușului în relație cu dansurile rituale/ceremoniale masculine europene*. Așa cum se poate observa în acest titlu, dimensiunea comparativă a cercetării face parte din fundamentul abordării temei.

Ideea comparației dintre Căluș și alte practici culturale corespondente nu este nouă, însă această idee are doar firave urme în bibliografia românească și în cea internațională, lucrările în care Călușul este comparat cu practicile culturale similare având de cele mai multe ori aspectul unor taxonomii de tip istoriografic sau sociologic.

De aceea trebuie să subliniez că acest proiect, finanțat de către Academia Română, este, din câte cunosc eu, un prim demers comparativ care are, pe lângă dimensiunea etnologică, o puternică amprentă coreologică.

Această analiză comparată s-a născut în principal din nevoia noastră de a cunoaște realitățile culturale înrudite cu ritualul nostru și de-al circumscrie, etnocoreologic vorbind, unui cadru cultural mai larg, mediteraneean și european. Însă, un asemenea demers va acoperi în final și o lacună în bibliografia internațională.

Data fiind această conjunctură, împreună cu îndrumătorul meu științific, doamna academician Sabina Ispas, am ales ca pe lângă ritualul Călușului, să focalizez cercetarea pe două dintre ceremonialurile de esență coreutică din vestul Europei: *Pauliteiros* din nord-estul Portugaliei și *Morris* din Anglia. Alegerile nu sunt întâmplătoare, cele două arii etnografice fiind la extremitatea vestică a culturii mediteraneene.

Documentarea am făcut-o în Lisabona la Biblioteca Națională, Biblioteca Universității Nova și în Sendim la Centrul de Muzică tradițională „Sons da Terra”. În Anglia m-am documentat la English Folk Dance and Song Society, o veche arhivă din Londra. În plan științific de o importanță deosebită au fost observațiile participative efectuate în în Palaçuolo (Portugalia) și Bampton (Anglia).

În aceste două stagii de documentare am avut în vedere atât necesitățile imediate propuse spre rezolvare în acest proiect cât și necesitățile pe termen mai lung, cele care pot conduce spre o înțelegere mai largă a fenomenului dansurilor masculine. Așa încât am căutat să înțeleg care sunt contingențele și izomorfismele pe care Călușul le are cu celelalte două practici culturale, asemănările și deosebirile dintre ele atât la nivelul structurii ceremoniale/ rituale cât mai ales la nivelul textelor de dans; să percep relațiile dintre dans și fondul mitico-religios; să observ modalitățile specifice în care intelectualii s-au raportat la aceste tradiții și modul în care ei s-au implicat în fenomenul de revival;

Aceste obiective sunt pasul necesar pentru încercarea de a înțelege, prin intermediul studiului culturilor de dans populare, istoria dansului european și mediteraneean, fundamentele lui religioase, de a înțelege modalitățile specifice în care comunitățile se raportează la propria tradiție de dans și modurile în care ele sunt transmise.

Așa după cum se poate observa în film, *Pauliteiros* (o denumire generică care are originea în faptul că dansatorii folosesc bețe) și *Morris* (o denumire a cărei origine este destul de controversată) sunt două ceremonialuri performate de grupuri masculine în diferite date de peste an, fie legate de o sărbătoare din calendarul creștin, fie, în contextul fenomenului revival, cu ocazia unor festivaluri sau alte spectacole. Dincolo de componenta esențială care definește aceste trei practici, aceea că este **o practică de dans întreprinsă de un grup masculin de regulă cu bețe**, aceste practici au vizibile similitudini și în următoarele aspecte: structura ceremonială, unele obiecte utilizate, unele elemente de port care definesc statutul dansatorilor. De asemenea, un aspect foarte important este faptul că în arhitectura ceremonială se împletesc aceleași tipuri de discurs: cel teatral, adus de un personaj burlesc de tipul nebunului, cel muzical și cel literar. Aceasta, evident, pe lângă cel coregrafic. Parcurgerea bibliografiei a relevat similitudini și la nivelul modului în care aceste cutume coreutice au fost valorizate, în diferite etape ale lumii moderne. Pentru toate cele trei fenomene culturale

interesul științific se formează undeva la granița dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, iar rigurozitate științifică în abordarea lor apare într-o sincronicitate relativă.

Așa cum este firesc, textele artistice care compun aceste practici cutumiare exprimă specificitatea culturilor naționale. Referindu-mă doar la dansuri pot spune că transfigurarea ideii de luptă (idee care are evident substrat magico-religios) este prezentă în viziunea coregrafică care stă la baza acestor dansuri. Materialul cinetico-ritmic este însă unul care reflectă în mare măsură aria stilistică mare în care se încadrează, respectiv cea occidentală (Pauliteiros și Morris) și cea balcanică dar și central europeană (Călușul și Călușerul).

Aceste dansuri, numite *Ihaços* în Portugalia și *jigs* în Anglia, sunt construite pe o arhitectură care are la bază ideea de simetrie. Formația este compusă dintr-un număr par de dansatori, de regula 8, care sunt dispusi într-o formație inițială (două linii aflate față în față) și în care, fiecare are o anumită poziție identificată în funcție de capetele coloanelor. Dansul se construiește practic prin diferențele combinații pe care dansatorii le fac cu scopul de a bate bețele cu fiecare dintre ceilalți parteneri în parte. Avem de-a face aici cu o înțelegere tipică pentru spațiul vestic a funcției pe care o are coregrafia, ca proces de factură barocă, de generare a variabilității, de generare a formei dansului. Toate acestea în opoziție cu dansurile călușărești unde coregrafia este simplă și neimportantă. Aici accentul este pus pe construcția dansului pe arhitectura lui interioară. Bogăția formei este adusă în interiorul dansului și nu lăsată în afara lui, în ceea ce îndeobște numim coregrafie.

Mi-am pus întrebare cum se potentează unele pe altele aceste trei practici în așa fel încât să putem, prin studiul lor comparat, să înțelegem aceste practici mult mai mult decât până acum. Fără a intra în detalii, cred că principalele elemente pe care Călușul le poate aduce în această comparație sunt ritualitatea (caracterul de ritual taumurgic, de fertilitate etc) și formele coregrafice arhaice, elemente care sunt partea vizibilă a unui orizont metafizic. De cealaltă parte, cred că putem vedea care sunt orizonturile spre care se îndreaptă practica noastră ritualică. Practica Pauliteiros, dar mai ales Morris dance sunt de multă vreme rupte de orice element cu această încărcătură. Există însă forme care prezervă tradițiile locale. Spre exemplu, în Portugalia în două sate în Vila Chã de Braciosa și Constantim, ceremonialul se mai păstrează în forma sa tradițională, performat de sărbătoarele Sfântului Ioan (San Joan). Din grupul masculin ceremonial care colindă satul performând din casă în casă mai fac parte două măști (un personaj masculin și unul feminin) și muzicanții (de regulă un cimpoier și unul sau doi tobosari). Pentru dansul lor pauliteiros (dansatorii) erau înaintea plătiți cu produse agricole și alimentare produse, pe care le consumau în petrecerea de la finalul procesiunii.

Deși acceptăm, pornind, evident, de la realitatea din teren că în Căluș mai găsim încă argumente care să ne facă să îl catalogăm drept ritual (în accepțiunea pe care Mihai Pop o dă termenului) Călușul nostru nu este un tot unitar din acest punct de vedere. În puține locuri se mai păstrează această dimensiune ritualică. Am putea spune că cele trei forme de existență: ritualică, ceremonială și spectaculară (aparținând folclorismului) coexistă, dând Călușului diferite reliefuri.

Stimat auditoriu,

Toate cele spuse aici anterior arată, cred eu, importanța pe care o are șansa de a cunoaște celelalte culturi de dans în mod direct și de a înțelege sensul acestor practici, de a compara. Egalitatea de șanse în lumea științifică există în momentul în care ideile tale au aceeași valoare cu ideile celorlalți,

când rezultatele muncii tale sunt percepute a avea aceeași importanță pentru dezvoltarea științei în care activezi ca și a celorlalți colegi de breaslă. Din această perspectivă pot să spun că, în ceea ce privește studiul culturii de dans, avem ce spune, avem ce afirma. Avem o bază extrem de serioasă în cercetarea științifică a dansului prin acel nucleu care a funcționat până acum câteva decenii în Institutul de Etnografie și Folclor al Academiei Române, aici, la București, o bază pe care avem obligația să o dezvoltăm și să o facem cunoscută cuplând domeniul la dezbateră actuală în domeniu însă păstrându-ne specificul școlii noastre de etnocoreologie, specific care constă tocmai în această împletire strânsă între etnologia dansului și coreologie. Acest specific este, cred eu, plus valoarea pe care noi, cercetătorii etnocoreologi români, o putem afirma în deplină egalitate cu ceilalți.

Vă mulțumesc